

UDC 331.522.4:339
JEL Classification: E24

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВІДТВОРЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ В ЕКОНОМІЦІ РЕГІОНУ

А.В. Семикіна, к.е.н.

Одеський національний економічний університет, Одеса, Україна

А.В. Мельнік

Центральноукраїнський національний технічний університет, Кропивницький, Україна

Семикіна А.В., Мельнік А.В. Людський капітал: реалії та перспективи відтворення та використання в економіці регіону.

Поглиблено визначення сутності людського капіталу з обґрунтуванням ролі основних чинників його сучасного формування, використання та розвитку. Здійснено порівняння тенденцій демографічного розвитку населення на світовому, національному та регіональному рівнях. Розкрито особливості та ключові проблеми формування та використання людського капіталу в економіці на прикладі Кіровоградської області у порівнянні з іншими регіонами країни. Здійснено комплексну оцінку стану та перспектив формування людського капіталу регіону. Розроблено пропозиції щодо подолання виявлених негативних тенденцій у формуванні людського капіталу Кіровоградської області, його розвитку та використанні в економіці регіону з урахуванням руху країни у напрямі євроінтеграції.

Ключові слова: людський капітал, оплата праці, соціальні інвестиції, зайнятість, освіта, безробіття, соціальні інновації

Семикіна А.В., Мельнік А.В. Человеческий капитал: реалии и перспективы воспроизводства и использования в экономике региона.

Углублено определение сущности человеческого капитала с обоснованием роли основных факторов его современного формирования, использования и развития. Осуществлено сопоставление тенденций демографического развития населения на мировом, национальном и региональном уровнях. Раскрыты особенности и ключевые проблемы формирования и использования человеческого капитала в экономике на примере Кировоградской области по сравнению с другими регионами страны. Проведена комплексная оценка состояния и перспектив формирования человеческого капитала региона. Разработаны предложения по преодолению выявленных негативных тенденций в формировании человеческого капитала Кировоградской области, его развития и использовании в экономике региона с учетом движения страны в направлении евроинтеграции.

Ключевые слова: человеческий капитал, оплата труда, социальные инвестиции, занятость, образование, безработица, социальные инновации

Semykina A.V., Melnik A.V. Human capital: realities and prospects of reproduction and use in the region's economy.

The definition of the human capital essence with the substantiation of the role of current formation's main factors, use and development has been deepened. The comparison of the trends of demographic development at different levels: world, national and regional has been carried out. The peculiarities and key problems of the formation and use of human capital in the economy on the example of the Kirovohrad region in comparison with other regions of the country have been revealed. The comprehensive assessment of the state and prospects for the formation of human capital of the region has been carried out. The proposals for overcoming the identified negative tendencies in the formation of human capital of Kirovohrad region, its development and use in the economy of the region, taking into account Ukraine's desire for European integration, has been developed.

Keywords: human capital, labor remuneration, social investments, employment, education, unemployment, social innovations

Світовий досвід і досягнення наукової думки засвідчують, що позивні зрушення у розвитку економіки сьогодні і в подальшій перспективі залежатимуть від якості людського капіталу, умов його відтворення, використання та розвитку на основі новітніх знань і технологій.

В Україні, її регіонах, сьогодні спостерігаються глибокі протиріччя між потребами прискорення економічного та інноваційного розвитку держави і наявним станом розвитку людського капіталу. Ці протиріччя стають дедалі більш очевидними на етапі входження України у міжнародний конкурентний простір, поступового руху у напрямі євроінтеграції. На тлі системної кризи в Україні у переважній більшості її регіонів і, зокрема, в Кіровоградській області, набула гострої актуальності проблема демографічних втрат людського капіталу, неефективного використання в економіці. Дослідження ролі людського капіталу, особливостей його відтворення, механізмів його розвитку та продуктивного використання в економіці залишається актуальним завданням економічної науки, оскільки від цього залежить підвищення конкурентоспроможності держави, якісний людський розвиток. Актуальність цієї проблематики суттєво підвищується за умов євроінтеграційних процесів, до яких залучається Україна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Концептуальні засади розвитку та використання людського капіталу у західній економічній літературі пов'язані з іменами таких дослідників як Т. Шульц, Г. Беккер, Е. Денісон, Р. Солоу, Дж. Кендрік, І. Фішер, Р. Лукас та ін. В Україні дослідженням цієї проблеми останніми роками ґрунтовно займаються науковці В. Антонюк, Л. Гальків, О. Грішнова, Е. Лібанова, О. Макарова, Л. Семів, В. Куценко, У. Садова, Л. Шаульська та інші. Втім, підходи різних авторів до розуміння сутності людського капіталу, розробки стратегій його якісного відтворення та використання все ще суттєво різняться і не завжди враховують регіональні особливості, що гальмує

розв'язання зазначеної проблеми на практиці. Все окреслене перешкоджає ефективній зайнятості, добробуту населення, ускладнює подолання кризових явищ в економіці регіонів. У зв'язку з цим назріла практична потреба у продовженні та поглибленні наукових досліджень в цьому напрямі для розробки адекватних управлінських рішень, що відповідатимуть інтересам розвитку економіки та добробуту населення. Йдеться, передусім, про пошук можливостей збереження людського капіталу регіонів, нарощування конкурентних переваг у продуктивних здібностях зайнятого населення, знаннях та навичках у відповідності з вимогами міжнародного ринку праці.

Метою статті є поглиблення розуміння сутності людського капіталу та його якості, оцінення реалії та перспективи формування, розвитку та використання людського капіталу в економіці на прикладі Кіровоградської області, ґрунтуючись на досягненнях наукової думки та результатах аналізу статистичних даних, і на цій основі розробити науково-практичні рекомендації щодо усунення або пом'якшення негативного впливу виявлених чинників на регіональному рівні.

Виклад основного матеріалу дослідження

Теоретичний аналіз засвідчив, що у багатьох наукових публікаціях появу категорії «людський капітал» пов'язують передусім з ім'ям американських дослідників Т. Шульца і Г. Беккера, які, розробляючи свою теорію у другій половині ХХ ст., запропонували трактування зазначеного виду капіталу як сукупності знань, здоров'я, навичок і досвіду, які використовуються для отримання доходу [1]. Г. Беккер розрахунками переконливо довів, що передусім освіта завдяки капіталовкладенням стає фундаментом збільшення доходів найманих працівників, роботодавців, держави [2, 3]. Т. Шульцем було обґрунтовано необхідність соціальних інвестицій освіти, у здоров'я населення, умови життя, тобто забезпечення системи різноманітних капіталовкладень у соціальний розвиток [4]. Ці підходи надалі знаходять свій подальший логічний розвиток у наукових працях сучасних зарубіжних та вітчизняних авторів. В Україні ідеї теорії людського капіталу набули поширення та розвитку завдяки монографіям В. Антонюк, Л. Гальків, О. Грішної, Е. Лібанової, О. Макарової, Л. Семів, В. Куценко, У. Садової, Л. Шаульської та ін. [5-7].

Водночас, не зменшуючи цінність доробку фундаторів теорії людського капіталу та їх послідовників, варто зауважити, що перші уявлення про «людський капітал» та його роль було закладено ще в далекому минулому: мислителі Стародавнього світу Аристотель, Ксенофонт, Конфуцій, Платон, Сократ

зосереджували увагу на вагомій ролі освіти, знань і вмінь, накопиченні трудового досвіду для розвитку господарства, поліпшення умов життя [8]. Справедливо також підкреслити, що українські мислителі у ХVIII-XIX ст. (Г. Сковорода, М. І. Туган-Барановський, В. І. Вернадський) висловлювали дещо близькі думки про потенціал людини, значимість розумових здібностей і знань для господарчого розвитку, які в подальшому стали підґрунтям сучасних уявлень про інтелектуальну складову людського капіталу.

Узагальнюючи та розвиваючи наукову думку, пропонуємо розуміти людський капітал як багаторівневу категорію, що відображає сукупність якісних характеристик людини, колективу працівників, зайнятого населення регіону, країни, що стосуються здатності до продуктивної праці, здібностей до освітньо-професійного розвитку, реалізація яких у трудовій діяльності забезпечує отримання доходу, сприяє підвищенню конкурентоспроможності суб'єктів господарювання, регіонів і країни загалом [10]. При цьому якість людського капіталу розуміємо як сукупність характеристик здоров'я, тривалості життя, трудової активності, освіченості, наявності сучасних знань, умінь і навичок, здібностей до перенавчання, адаптації до змін, мобільності і т.д., які дозволяють найкращим чином реалізувати трудові потенції населення на ринку праці, забезпечуючи прогресивні зміни у розвитку економіки регіону (країни), доходах населення [10].

Поділяємо думку провідних науковців [5-7, 11] про те, що процеси відтворення та використання людського капіталу знаходяться під впливом множини чинників. Такі чинники поділяються, перш за все, за фазами відтворення, за характером, рівнем та наслідками впливу, а потім вже за змістом впливу (кліматичні, природно-ресурсні, культурно-історичні, демографічні, економічні, соціальні, політичні, організаційно-технічні, соціально-трудова тощо). Складне та суперечливе поєднання впливів різноманітних чинників на глобальному, національному та регіональному рівнях спричиняє відмінності як у відтворенні населення в різних регіонах світу, так і в можливостях та перспективах його ефективної зайнятості, доступі до якісних послуг освіти, отримання гідного доходу.

Світова статистика засвідчує, що загалом на земній кулі сьогодні проживає 7,4 млрд. осіб, при цьому населення світу швидко збільшується – щорічно майже на 78 млн. осіб (переважно за рахунок країн Азії та Африки). За прогнозами ООН, до 2050 р. населення світу зростатиме, проте дещо повільніше (на 52 млн. осіб щорічно), оскільки на процеси відтворення вплинуть глобальні тенденції старіння населення та зменшення народжуваності, зміни в економіці (рис. 1).

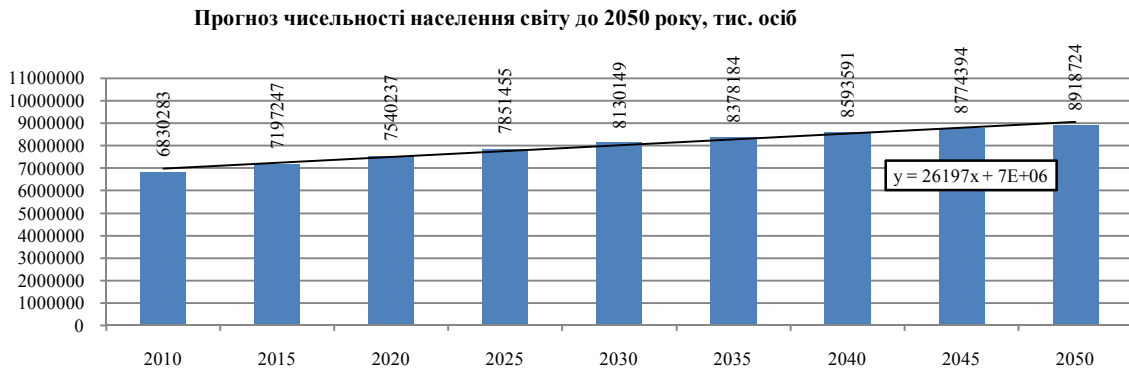

Рис. 1. Прогноз чисельності населення світу до 2050 р., тис. осіб
Джерело: побудовано авторами за даними ООН [12]

Водночас для високорозвинених країн Європи, Північної Америки і Японії залишатиметься характерним негативний природний приріст населення. Зокрема в Європі, на відміну від світових тенденцій, спостерігається і надалі прогнозується зменшення чисельності населення в

середньому на 1,7 млн. осіб щорічно (рис. 2). Зниження рівня народжуваності зумовлює «старіння» населення, тобто збільшення частки людей похилого віку, що вимагатиме зростання соціальних витрат суспільства.

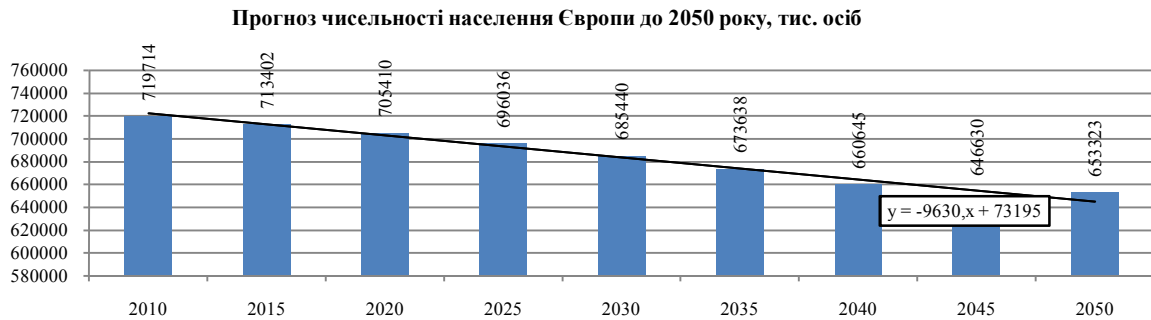

Рис. 2. Прогноз чисельності населення Європи до 2050 р., тис. осіб
Джерело: побудовано авторами за даними ООН [12]

В Україні та її регіонах процеси відтворення, розвитку та функціонування людського капіталу відбуваються на тлі медико-демографічної, соціально-економічної, політичної моральної криз, озброєного конфлікту на сході країни. Все це негативно позначається на відтворенні населення (рис. 3), прагненні молодих українців до створення сімей, народження дітей, якісних характеристиках людського капіталу (стані

здоров'я, якості освіти, мотиваціях, трудовій та творчій активності тощо), що обмежує можливості його ефективного розвитку та використання. Поділяємо висновки Е. Лібанової, О. Макарової, провідних демографів України, в тому, що населення України зменшується втричі швидшими темпами, ніж в Європі, отже, чисельність покоління батьків не замінюється чисельністю покоління дітей [13].

Рис. 3. Населення України, тис. осіб (2000-2016 рр.)
Джерело: побудовано авторами за даними Державної служби статистики України [15]

За оптимістичним прогнозом ІДСД ім. М.В. Птухи НАН України, до 2050 р. населення України має скоротитися до 36 млн. осіб. Частка осіб, старше 60 років, зростає до 32,2% [14], тобто населення України швидко старітиме. Аналогічні демографічні тенденції характерні для формування людського капіталу Кіровоградського регіону. Проте порівняно з багатьма іншими

регіонами України чисельність населення Кіровоградщини скорочується значно швидше внаслідок надвисокої смертності і низької народжуваності. Тільки за 2000-2016 рр. населення зменшилося майже на 200 тис. осіб (втрати становлять понад 12 тис. осіб щорічно, що у 1,2 рази перевищує аналогічні середньо-українські показники (рис. 4).

Рис. 4. Населення Кіровоградської області, тис. осіб (2000-2016 рр.)

Джерело: побудовано авторами за даними Головного управління статистики Кіровоградської області [16]

Серед причин втрат людського капіталу в регіоні слід виокремити такі: низька якість життя населення, поширена бідність, слабкий соціальний захист; низька якість медичного обслуговування, відсутність всеохоплюючої періодичної медичної діагностики населення усіх вікових груп; поширення нездорового способу життя (алкоголізм, наркоманія, проституція; гіподинамія, неуха до власного здоров'я); руйнація масової фізичної культури; нерозвинена культура праці та відпочинку; несприятлива екологічна ситуація; зниження якості їжі та питної води; нестача робочих місць з гідними умовами праці та її оплати.

З огляду на дані рис. 5, передусім роки становлення ринкової економіки з непомірним зниженням рівня оплати праці і соціального захисту материнства, дитинства, мало-забезпечених, пенсіонерів, зростаючого безробіття стали роками найбільшого розгортання медико-демографічної кризи в Кіровоградській області. Як наслідок, саме в цей період відбувається найбільш стрімке зростання смертності і зниження рівня народжуваності, зумовлене поширенням зубожіння населення, зростання зареєстрованого і незареєстрованого безробіття, вкрай низьким рівнем пенсійного забезпечення. На тлі слабкої державної соціальної політики стало неможливим навіть просте відтворення населення.

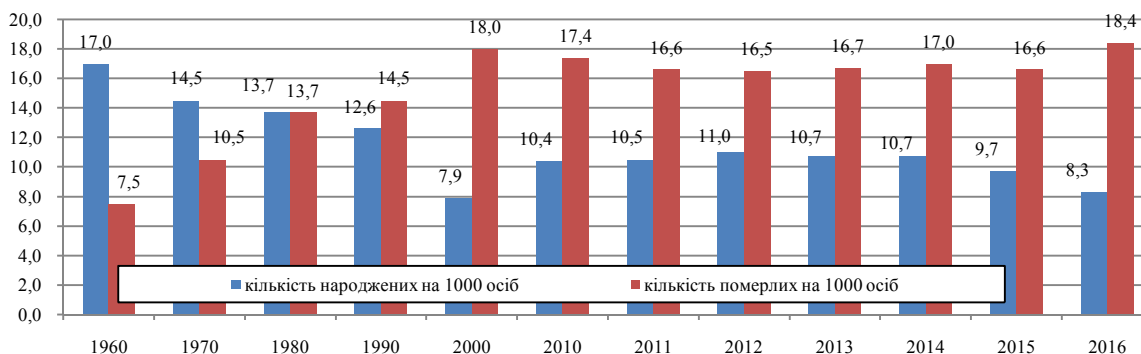

Рис. 5. Кількість народжених і кількість померлих в Кіровоградській обл. в період 1960-2016 рр. (на 1000 наявного населення)

Джерело: побудовано авторами за даними Головного управління статистики Кіровоградської області [16]

Зауважимо, що роки озброєного конфлікту на сході країни призвели до помітного збільшення втрат людського капіталу у 2014-2016 рр., негативно відобразилися на демографічній поведінці населення.

За нашими прогностичними оцінками, за умов збереження сучасних тенденцій чисельність населення Кіровоградської обл., до 2025 р. має зменшитися на 68 тис. осіб і складатиме близько 898,1 тис. осіб (92,3% від показників 2016 р.). Результати здійсненого нами аналізу свідчать, що небезпека передчасних втрат людського капіталу регіону пов'язана з такими тенденціями: найшвидшими темпами зростає смертність населення працездатного віку; найбільшими є втрати життя серед працездатних чоловіків (найвищий ризик смерті для чоловіків припадає на активну фазу працездатного віку – 20-49 років внаслідок хвороб серцево-судинної системи, органів травлення, туберкульозу, нещасних випадків на виробництві, убивств та аварій на поганих автошляхах. Поділяємо висновки провідних українських вчених ІДСД ім. М.В. Птухи НАН України, що одна із головних причин передчасної смерті чоловіків – це не бідність, а спосіб життя, що не передбачає культурну звичку піклуватися про власне здоров'я [14].

Сучасні умови відтворення, використання та розвитку людського капіталу Кіровоградського регіону визначає низка несприятливих соціальних та економічних чинників. Йдеться про явища заборгованості з виплат заробітної плати, недовикористання робочого часу, вимушеної неповної зайнятості, низький рівень соціальної захищеності працівників внаслідок низької оплати праці, обмежених соціальних гарантій, зростання виробничого травматизму і захворюваності у зв'язку із збереженням частки важкої фізичної праці у промисловому та аграрному секторах економіки, де вкрай повільно відбувається модернізація робочих місць, зберігається техніко-технологічна відсталість більшості підприємств. Як наслідок, швидко погіршуються кількісно-якісні параметри людського капіталу: зростає захворюваність населення (хвороби серцево-судинної системи, туберкульоз, онкологічні захворювання тощо), знижуються продуктивність праці, трудова та інноваційна активність персоналу, посилюється дефіцит професійних кадрів, обмежується доступ до якісної освіти, зростає міграція за межі регіону – кількість вибулих переважає кількість прибулих щорічно в середньому більше, ніж на 1000 осіб (рис. 6).

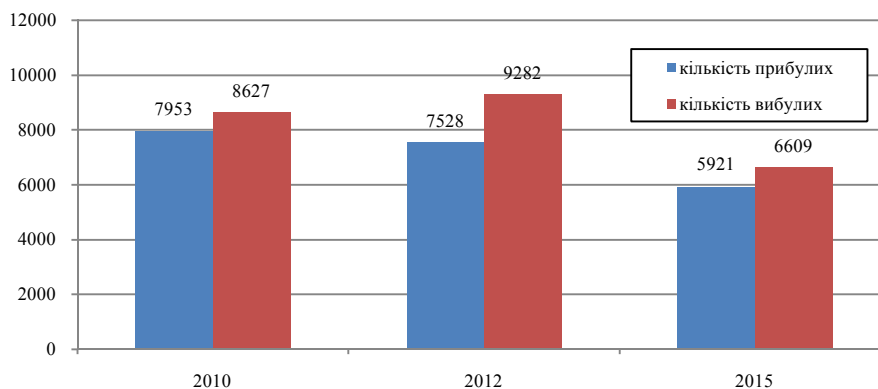

Рис. 6. Міграційний рух населення Кіровоградської обл. (2010-2015 рр., осіб)

Джерело: побудовано авторами за даними Головного управління статистики Кіровоградської області [16]

Тенденції зростання трудової міграції за межі регіону ми розглядаємо, по-перше, як наслідок непривабливості робочих місць за умовами та оплатою праці порівняно з іншими регіонами, по-друге, – як усвідомлення несприятливих перспектив для молоді щодо отримання прийнятної роботи за своїм змістом, фахом, можливостями отримання гідного доходу, купівлі комфортного житла тощо.

На нашу думку, саме асиметрія параметрів людського розвитку зумовлює відтік за межі

регіону найбільш мобільних, енергійних, освічених молодих людей. Кіровоградська область останніми роками дещо покращила рейтингові позиції за низкою найважливіших показників людського розвитку, однак за загальним індексом регіонального людського розвитку 2015 р. посідає останнє, 22-е місце. Найбільше відставання від інших регіонів України спостерігається за показниками соціального середовища, відтворення населення, комфортності життя та добробуту (рис. 7).

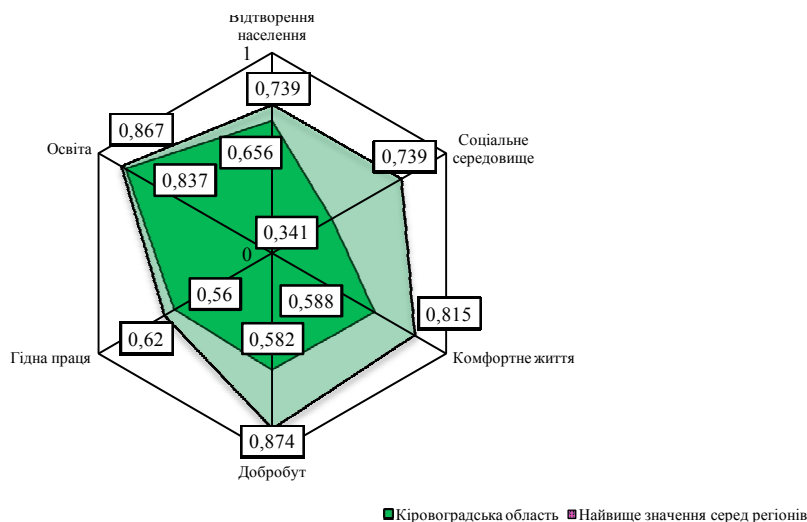

Рис. 7. Асиметрія параметрів людського розвитку Кіровоградської обл., 2015 р.
 Джерело: побудовано авторами за даними регіонального людського розвитку [17]

В регіоні поки залишається досить обмеженою кількість робочих місць, що відповідають уявленням населення про гідну працю та її оплату, занадто повільно формується інноваційний сегмент ринку праці, привабливий для випускників вищих навчальних закладів області. Саме цим можна пояснити той факт, що в регіоні рівень працевлаштування безробітних осіб за направленням державної служби зайнятості залишається невисоким – у 2015 р. він не перевищив 39%, що значно нижче аналогічного

середньоукраїнського показника (48%). В результаті негативного впливу демографічних, соціально-економічних, техніко-технологічних чинників в регіоні постійно скорочується обсяг людського капіталу, який офіційно залучається в економіку. На тлі поширення неформальних соціально-трудових відносин стають стійкими тенденції зменшення офіційно зайнятих в економіці регіону – в середньому на 9,12 тис. осіб щорічно (рис. 8), на підприємствах не вистачає притоку молодих кваліфікованих фахівців.

Рис. 8. Середньооблікова кількість штатних працівників в Кіровоградській обл. (2000-2015 рр.)
 Джерело: побудовано авторами за даними Головного управління статистики Кіровоградської області [16]

Перспективи виходу економіки Кіровоградського регіону з кризи, подальшого її зростання та інноваційного розвитку на новій техніко-технологічній основі суттєво погіршує неконкурентність середньої номінальної заробітної плати. За даними ранжування регіонів України за рівнем середньої номінальної заробітної плати у 2016 р., Кіровоградська область займає передостаннє місце, випередивши за розміром оплати праці (3974 грн.) лише Житомирську, Херсонську, Чернівецьку та Тернопільську області. Така ситуація у сфері

оплати праці не сприяє формуванню конкурентоспроможного людського капіталу в регіоні і не може мати нічого спільного з мотивацією досягнень у будь-якій сфері трудової діяльності, оскільки вкрай низька ціна трудових послуг «спрацьовує» лише на формування мотивації виживання. Це перешкоджає формуванню масових прагнень працівників до постійного саморозвитку, здійсненню «інноваційного прориву» в реалізації стратегічних цілей розвитку регіону.

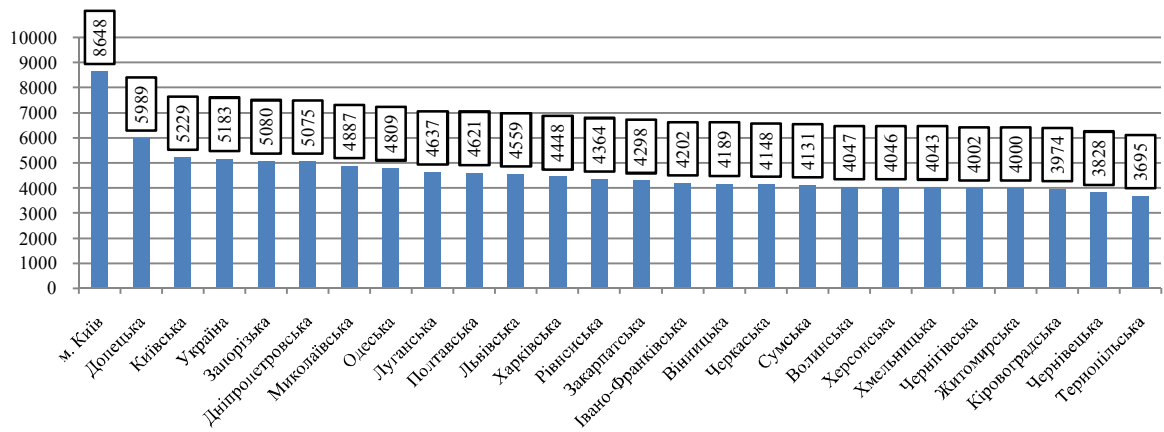

Рис. 9. Ранжування регіонів України за рівнем середньої номінальної заробітної плати у 2016 р.
Джерело: побудовано авторами за даними Державної служби статистики України [15]

З іншого боку, зазначене свідчить про кризу соціальної відповідальності органів влади, роботодавців і профспілок щодо розвитку людського капіталу та підтримки його конкурентоспроможності на етапі руху країни у напрямі євроінтеграції.

Висновки

В контексті викладеного можна зробити висновки стосовно сутності категорії «людський капітал регіону», а також оцінювання реалій та перспектив відтворення й використання людського капіталу в економіці регіону:

- людський капітал регіону – це сукупність якісних характеристик зайнятого населення регіону, яка відображає здатність до продуктивної праці та освітньо-професійного розвитку, реалізація яких у трудовій діяльності забезпечує отримання доходу, сприяє підвищенню конкурентоспроможності працівників, суб'єктів господарювання та регіону загалом;
- в умовах хронічного недоінвестування в людський капітал, недосконалої соціально-економічної і демографічної політики на рівні держави та регіону чисельність населення Кіровоградської області швидко зменшується, отже, обмежуються ресурси людської праці в економіці регіону;
- наявний людський капітал використовується в економіці регіону лише частково, більша його частина є незатребуваною, залишається в резервному, прихованому стані, не працюючи повною мірою на інтереси легальної економіки регіону;
- тенденції швидкого старіння населення регіону в результаті зниження рівня народжуваності призведуть до зменшення частки молоді на підприємствах. Така ситуація вимагатиме переорієнтації кадрової політики в частині активного використання трудового потенціалу людей похилого віку. Одночасно зростатиме

гостра потреба у різноманітних соціальних послугах, створенні центрів геріатричної (медико-соціальної) допомоги населенню літнього віку (без цього регіон чекатиме масштабна гуманітарна катастрофа);

- регіону загрожують подальші кількісно-якісні втрати людського капіталу, зокрема за рахунок відтоку освіченої молоді в регіони і країни з більш привабливими оплатою та умовами праці. Це зумовить (у найближчі 3-5 років) загострення кадрової кризи на багатьох підприємствах Кіровоградської області. Утримати освічену молодь в межах регіону неможливо без створення сучасних робочих місць з конкурентною оплатою праці, підвищення соціально-економічної привабливості регіону, подолання відставання від інших регіонів України за показниками соціального середовища, комфортності життя та добробуту;
- усунення або пом'якшення негативного впливу виявлених чинників на регіональному рівні можливо лише в разі реформування державної та регіональної демографічної і соціально-економічної політики на користь інвестування в людський капітал, поступової відмови від політики дешевої робочої сили в регіонах України, розробки та запровадження системи соціальних інновацій в інтересах збільшення доступності якісних освітніх, медичних послуг, забезпечення безперервного професійного розвитку населення, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності людського капіталу регіону в умовах євроінтеграційних процесів.

Перспективи подальших наукових розвідок мають бути пов'язані з розробкою стратегії та механізмів якісного відтворення, розвитку та ефективного використання людського капіталу Кіровоградської області.

Abstract

The definition of the human capital essence with the substantiation of the role current formation's of its main factors, use and development has been deepened. The definition of the human capital quality has been proposed. The trends of demographic development have been compared at different levels: world, national and regional. The peculiarities and key problems of the formation and use of human capital on the example of the Kirovohrad region in comparison with other regions of the country have been revealed. It has been proved that in the conditions of chronic underinvestment into human capital, imperfect socio-economic and demographic policies at the state and regional levels, the population of the Kirovohrad region is rapidly decreasing. The causes of human capital losses in the Kirovohrad region have been determined. It has been substantiated that the available human capital in the region's economy is used partially, the most of it remains uncalled. The comprehensive assessment of the state and prospects for the formation of human capital of the region has been carried out. It has been substantiated that the region may meet further quantitative and qualitative losses of human capital, in particular due to the outflow of educated youth to regions and countries with more attractive wages and working conditions. The proposals for overcoming the identified negative tendencies in the formation of human capital of Kirovohrad region, its development and use in the economy of the region, taking into account Ukraine's desire for European integration, has been developed.

Список літератури:

1. Антонюк В.П. Формування та використання людського капіталу в Україні: соціально-економічна оцінка та забезпечення розвитку: монографія [Текст] / В.П. Антонюк. – Донецьк: НАН України, Ін-т економіки промисловості, 2007. – 348 с.
2. Becker, G.S. Human Capital. N.Y.: Columbia University Press, 1964.
3. Becker, G. S. Human Capital: a theoretical and empirical analysis, with special reference to education /– 2d ed. – New York: National Bureau of Economic Research: distributed by Columbia University Press, 1975.
4. Shultz T. Human Capital in the International Encyclopedia of the Social Sciences. N.Y., 1968, vol. 6.
5. Людський капітал регіонів України в контексті інноваційного розвитку: моногр. / В. П. Антонюк, О.І. Амоша, Л.Г. Мельцер та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2011. – 308 с.
6. Економіка праці та соціально-трудова відносини: підручник / [А.М. Колот, О.А. Грішнова, О.О. Герасименко та ін.]. – К.: КНЕУ, 2009. – 711 с.
7. Грішнова О.А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки: монографія / О.А. Грішнова. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2004. – 254 с.
8. Аристотель. Політика / Аристотель; пер. з давньогрецької, авт. передм. О.Кислюк. – К.: Основи, 2000. – 238 с.
9. Ксенофонт. Сократические сочинения. Киропедия / Ксенофонт. – М.: ООО «Издательство АСТ»: «Ладомир», 2003. – 363 с.
10. Семикіна А.В. Соціальні інновації у розвитку людського капіталу в контексті регулювання економічної безпеки суб'єктів господарювання / А.В. Семикіна // GR та PR менеджмент в контексті економічної безпеки: Монографія. – Черкаси: ПП Чабаненко Ю.А. – Черкаси, 2014. – С. 99-121.
11. Семикіна М.В. Конкурентоспроможність людського капіталу на молодіжному ринку праці / М.В. Семикіна, А.В. Семикіна, С.С. Голбанос // Збірник наукових праць НУК. – Миколаїв: НУК, 2015. – № 3 (459). – С. 110-117.
12. United Nations. Department of Economic and social Affairs. Population division: [Електрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.un.org/en/development/desa/population/>.
13. Лібанова Е.М. Нас давно пора переписать. [Електрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://timeua.info/post/obshchestvo/nas-davno-pora-perepisat-07878.html>.
14. Офіційний сайт Інституту демографії та соціальних досліджень ім. В.Птухи: [Електрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.idss.org.ua/>.
15. Офіційний сайт Державної служби статистики України: [Електрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
16. Статистичний щорічник Кіровоградської області за 2015 рік. // Головне управління статистики у Кіровоградській області. – 2016. – 489 с.
17. Регіональний людський розвиток. // Державна служба статистики. – 2016. – С. 56.

References:

1. Antonyuk, V.P. (2007). Formuvannya ta vykorystannya lyudskoho kapitalu v Ukrayini: sotsialno-ekonomichna otsinka ta zabezpechennya rozvytku [Formation and use of human capital in Ukraine: socio-economic assessment and development]. Donetsk. NAS of Ukraine, Institute of Industrial Economics [in Ukrainian].
2. Becker, G.S. (1964). Human Capital. Columbia University Press [in English].
3. Becker, G.S. (1975). Human Capital: a theoretical and empirical analysis, with special reference to education. National Bureau of Economic Research: distributed by Columbia University Press [in English].
4. Shultz, T. (1968). Human Capital in the International Encyclopedia of the Social Sciences, 6 [in English].
5. Antonyuk, V.P., Amosha, A.I., & Melzer, L.G. (2011). Lyudskyy kapital rehioniv Ukrayiny v konteksti innovatsiynoho rozvytku [Human Capital of the Regions of Ukraine in the Context of Innovation Development]. National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Industrial Economics, Donetsk [in Ukrainian].
6. Kolot, A.M., Grishnova, O.A., & Gerasimenko, O. (2009). Ekonomika pratsi ta sotsialno-trudovi vidnosyny [Economics of Labor and Social-Labor Relations], KNEU, 711 [in Ukrainian].
7. Hrishnova, O.A. (2004). Lyudskyy kapital: formuvannya v systemi osvity i profesiynoyi pidhotovky [Human Capital: Formation in the System of Education and Vocational Training]. Knowledge, KOU, [in Ukrainian].
8. Aristotle (2000). Polityka [Politics]. (O. Kislyuk, Trans). Fundamentals [in Ukrainian].
9. Xenophon (2003). Sokratycheskiye sochynenyya. Kyropedyya [Socratic writings. Cyropeedia]. LLC "Publishing AST": "Ladomir" [in Russian].
10. Semykina, A.V. (2014). Sotsialni innovatsiyi u rozvytku lyudskoho kapitalu v konteksti rehulyuvannya ekonomichnoyi bezpeky subyektiv hospodaryuvannya [Social innovations in the development of human capital in the context of regulating economic security of economic entities]. GR and PR management in the context of economic security, Cherkassy, pp. 99-121 [in Ukrainian].
11. Semykina, M.V., Semykina, A.V., & Golbanos, C.C. (2015). Konkurentospromozhnist lyudskoho kapitalu na molodizhnomu rynku pratsi [Competitiveness of human capital in the youth labor market]. Zbirnyk naukovykh prats NUK – Collection of scientific works of NUS, 3(459), 110-117 Nikolaev [in Ukrainian].
12. United Nations. Department of Economic and social Affairs. Population division. Retrieved from <http://www.un.org/en/development/desa/population/> [in English].
13. Libanova, E. Nas davno pora perepisat [It's time to rewrite us]. Retrieved from <http://timeua.info/post/obshchestvo/nas-davno-pora-perepisat-07878.html> [in Russian].
14. Ofitsiyyny sayt Instytutu demohrafiyi ta sotsialnykh doslidzhen im. V. Ptukhy [Official site of the Institute of Demography and Social Studies]. Retrieved from <http://www.idss.org.ua/> [in Ukrainian].
15. Official site of the State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
16. Statystychnyy shchorichnyk Kirovohradskoyi oblasti za 2015 rik [Statistical yearbook of Kirovograd region for 2015]. (2016). Holovne upravlinnya statystyky u Kirovohradskiy oblasti – The Main Department of Statistics in the Kirovograd region [in Ukrainian].
17. Rehionalnyy lyudskyy rozvytok [Regional human development]. (2016). Derzhavna sluzhba statystyky – State Statistics Service [in Ukrainian].

Надано до редакційної колегії 17.06.2017

Семикіна Анна Валеріївна / Anna V. Semykina
SemikinaMV@i.ua

Мельнік Антон Валерійович / Anton V. Melnik
antikos09@gmail.com

Посилання на статтю / Reference a Journal Article:

Семикіна А. В. Людський капітал: реалії та перспективи відтворення та використання в економіці регіону [Електронний ресурс] / А. В. Семикіна, А. В. Мельнік // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2017. – № 4 (32). – С. 60-68. – Режим доступу до журн.: <https://economics.opu.ua/files/archive/2017/No4/60.pdf>